

RÖVIDZÁRLATOK

Slavoj Žižek – John Milbank: *The Monstrosity of Christ: Paradox or Dialectic?*

■ Amennyiben a teológia a nyugati szekuláris modernitás korszakában marginalizálódott, most úgy tűnik, hogy szinte „bosszúval” tér vissza. Napjainkban a teológia újraformálni látszik általában a humán tudományokat, olyan diszciplínákat, mint a filozófia, politikatudomány, irodalom, történelem, pszichoanalízis és kritikai elmélet, melyek megérzik visszatérésének hatását. Egyik magyarázó ok lehet a kommunizmus bukása az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején, valamint a kapitalizmus globális expanziója (az Amerikai Globális Birodalom zászlaja alatt). Annaira kiterjedt és mély volt ez az amerikai hatás, hogy egyesek nemcsak gazdasági vagy ideológiai téren láttak győzelmet, hanem az életnek magának a győzelme-ként ünnepelték. Fukuyamával együtt sokan azt gondolták, hogy az élet, a történelem, az emberiség elérte a végét. Bár úgy tűnt, hogy az emberiség elérte fejlődése csúcspontját, felébredt egy különös érzés a filozófusok, kritikusok, költők és teológusok kollektív tudatában. Szerintük valami elveszett, elfelejtődött. A humanitás rendkívüli mélységét elárasztotta az esztelen anyagi fogyasztás rossz szelleme, az emberiség és történelem titokzatos igazságai és reményei ki lettek árusítva a piacnak: az új világrend új logikája nem más, mint az újgazdagság feltűnően látható logikája. Válaszként a kapitalista nihilizmus adventjére a gondolkodásnak új utat kellett keresnie, új reményforrást. Olyan hagyományhoz lehetett visszafordulni ennek érdekében, amely ellenállhat a kapitalista hegemoniának és előfeltevéseinek – az egyéni hatalomakarásnak. Innen a teológia felé való nyitás – mert a kapitalizmus végső

szoron egy önmagába zárt struktúra, a teológia viszont utat nyit számunkra ahhoz, hogy meghaladjuk a tőkét a *viszonyra* és nem az egóra alapozva.

Žižek szerkesztésében jelenik meg a The MIT Press kiadónál a *Short Circuits* (Rövidzárlatok) című sorozat, melyben a kritikai elmélet, a pszichoanalízis és a teológia szikrázó találkozása megy végbe. A „rövidzárlat” okozta sok a kritikai olvasat metaforájaként értelmezhető Žižek szerint, hiszen (egyik) kritikai eljárásának tekintendő az olyan szálak keresztezése, melyek szokásosan nem találkoznak: pl. egy nagy klasszikushoz (szöveg, szerző, fogalom) nyúlni és rövidzárlatos módon olvasni egy kis (minor) szöveg vagy fogalomkészlet lenscséjén keresztül. A „kicsi” itt – deleuzei értelemben – nem csökkentett minőséget jelent, hanem az uralkodó (hegemón) ideológia által marginalizáltat. Ha ez a kis referencia jól választódik ki, ez az eljárás képes olyan belátásokhoz vezetni, amelyek teljesen aláássák a szokásos percepciókat. (Ezt teszi Freud és Nietzsche a moralitással, rövidre zárva a legmagasabb etikai fogalmakat a tudatlan libidinális ökonómiájának lenscséjén keresztül.) Amit az ilyen olvasat elér, az nem egy egyszerű deszublímáció, egy magasabb intellektuális tartalom redukálása alacsonyabb ökonómiájára vagy libidinális okára. Žižek sorozatának alappremisszája az, hogy a lacani pszichoanalízis kitüntetett eszköze egy ilyen kritikai olvasatnak, mely teljesen új fénybe helyezi a szövegeket, és új módon teszi olvashatóvá azokat. Lacan hozzászól filozófiához, valláshoz, zenéhez, irodalomhoz, vizuális művészetekhez, politikai ideológiákhoz.¹ A *Rövid-*

zárlatok tehát egy olvasási gyakorlatot szeretne újraéleszteni, mely a klasszikus műveket, szerzőket, fogalmakat konfrontálja rejtett előfeltevéseikkel, és feltárja ekként fel nem ismert vagy be nem ismert igazságukat.

A sorozatban megjelent szövegek publikálásának alapkritériuma az, hogy létre kell hozniuk ilyen teoretikus rövid-zárlatokat. Az olvasó, miután elolvasott egy ilyen könyvet, nem pusztán valami újat tanul. A lényeg inkább az, hogy tudatosítsa valami általa már mindig is tudott dolognak egy új, felkavaró aspektusát. Célja inkább az interpretált szöveg inherens decentralálása, mely napfényre hozza elgondolatlanját, be nem ismert feltételezéseit és konzekvenciáit. A sorozat eddig megjelent kötetei közt találjuk többek között: Slavoj Žižek: *The Puppet and the Dwarf: the Perverse Core of Christianity*, Alenka Zupanèi: *The Shortest Shadow: Nietzsche's Philosophy of the Two*, Jerry Aline Flieger: *Is Oedipus Online? Siting Freud after Freud*, Alex Monroe: *Interrogation Machine: Laibach and NSK*, Slavoj Žižek: *The Parallax View*, Mladen Dolar: *A Voice and Nothing More*, Lorenzo Chiesa: *Lacan and Subjectivity: A Philosophical Introduction*, Alenka Zupanèi: *The Odd One In: On Comedy*, valamint Slavoj Žižek – John Milbank: *The Monstrosity of Christ: Paradox or Dialectic?* Ez utóbbiról szólnék még egy keveset, mely kötet egy szellemi összecsapásnak ad teret. Egyik sarokban Slavoj Žižek, aki (a fülszöveg szerint) a kritikai-materialista beállítódást képviseli a vallási illúziókkal szemben, a másik sarokban John Milbank radikális ortodox teológus, egy befolyásos és provokatív gondolkodó, aki azt állítja, hogy a teológia az egyetlen alap, amin a tudás/ismeret, politika és etika állhat. Több fordulóban esnek egymásnak, és gazdag eszköztárat vonultatnak fel saját álláspontjuk védelmére és támadásra is.

A vita végére kiderül, hogy hit és ráció nem hajthatatlan ellenségei egymásnak. Žižeket régóta érdekli a keresztény teológia emancipációs potenciálja. Milbank, aki a globális kapitalizmust az új század legnagyobb etikai kihívásának tekinti, saját ontológiáját politikaibb és materiálisabb irányba kezdi tolni. A *Monstrosity of Christ*-beli vitájuk nem kevesebbet érint, mint a vallást, a szekularitást, a politikai reményt egy sajátos esemény – Isten emberré válása – fényében. Az eredmény messze túlmutat a népszerűsített ateista/teista ellenpontokon, melyeket pl. Christopher Hitchens, Richard Dawkins könyveikben kifejtettek.

Slavoj Žižek szlovén filozófus és kultúrkritikus több mint harminc könyvet publikált. 1999-ben *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology* című monumentális művének egyik fejezetében elemzi Alain Badiou francia filozófus Pál-könyvét (*Saint-Paul: La fondation de l'universalisme*). Pálra való utalások azóta is állandóan felbukkannak műveiben, pl. *The Fragile Absolute, or Why is the Christian Legacy Worth Fighting For?* (2000), *On Belief* (2001), *The Puppet and the Dwarf – Christianity between Perversion and Subversion* (2009), *The Monstrosity of Christ* stb.² Slavoj Žižek – Alain Badiou-t követve – párhuzamot von napjaink amerikai globális dominációja és a kései Római Birodalom között, mely szintén „multikulturális” globális állam volt: sokféle etnikai csoport virágzott benne a római jogrend nonszubsztanciális láncá által egyesítve (ahogyan ma a tőke egyesít). Ma egy olyan gesztusra van szükségünk a két filozófus szerint, mely aláásná a kapitalista globalizációt az egyetemes igazság szempontjából úgy, ahogy a páli kereszténység tette a Római Birodalommal.

Kerekes Erzsébet

■ **JEGYZETEK**

1. Lacan fogalmai (pl. szimbolikus, imaginárius, Valós) inspirálják Žižeket is, aki leleplezi pl. a társadalmi gyakorlatokban kollektíven performált, tudattalan ideológiai fantáziáműködés mechanizmusait (Žižek: *The Sublime Object of Ideology*. London, 1989).

2. A téma iránt érdeklődőknek ajánlom még: Kerekes Erzsébet: *The Figure of the Apostle Paul in Contemporary Philosophy (Heidegger, Badiou, Agamben, Žižek)*. Journal for the Study of Religions and Ideologies vol. 14, issue 42, 2015. 27–53; *Szavak közt az idő*. Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kvár, 2015. 109–151.